

Confucius, onze Grote Leermeester

Wim Weichun Ma¹

Confucius werd in 551 v. Chr. geboren in een dorp vlakbij de stad Qufu (曲阜) in de huidige noordoostelijke provincie Shandong. Hoe hij er precies uitzag weten we niet. Maar volgens de historicus Sima Qian (145-85 v. Chr.) was hij meer dan twee meter lang en had een markant gelaat. Afgaande op de portretten zou dat best kunnen kloppen. Het vroegste portret dateert uit de Tang-dynastie, ruim duizend jaar later. Maar mogelijk gaan die portretten terug naar eerdere afbeeldingen, die verloren zijn gegaan. Overigens is twee meter niet uitzonderlijk voor mannen uit Shandong.

Als kind viel hij op door zijn dwangmatige neiging om de rituele voorwerpen op het huisaltaar te ordenen en te rangschikken. Ook had hij er plezier in om in z'n eentje ceremoniële plechtigheden na te spelen. Op zijn 15e jaar mocht hij meedoen met het privé-onderwijs in de familie van zijn moeder, met de bedoeling om daar later te komen werken. De studie bestond in die tijd uit literatuur, calligrafie, rekenkunde, evenals geschiedenis (inclusief de studie van de oude rituelen), poëzie, muziek en sport (boogschieten en mennen).

Zijn vader, Kong He (孔紂), een al oudere legerofficier uit verarmde adel, overleed toen Confucius pas drie jaar oud was. Zijn moeder, Yan Zhengzai (顏徵在), was een bijvrouw en 55 jaar jonger dan haar man. Zij voedde haar zoon onder behoeftige omstandigheden alleen op. Toen hij 17 was stierf zij op de jonge leeftijd van 32 jaar. **Confucius: “Een mens leert zichzelf pas kennen als zijn ouders overlijden”**. Uit respect voor zijn moeder nam hij de volle drie jaar van rouw in acht, hoewel dat ritueel alleen was voorgeschreven voor een vader. Tijdens de lange rouwperiode hield hij zich met niets anders bezig dan met studie. Studeren was zijn passie. Hij beschreef eens zichzelf spottend als

WU DAOZI (680-760 NA CHR.),
PORTRET VAN CONFUCIUS

¹ Artikel gepubliceerd in Hua Yi Magazine, Jaargang 27, nr. 3, September 2014.

iemand die zich zó verdiept in zijn studie, dat hij zijn eten en zorgen vergeet en de naderende ouderdom niet eens opmerkt.

Filosoof?

Confucius zou je kunnen omschrijven als een humanistisch sociaal-filosoof. Volgens sommigen was hij geen echte filosoof. Je moest bij hem niet aankomen met zweverige vragen, zoals ‘wat is de zin van het leven’ of ‘is er een leven na de dood’. De kans was dan groot dat je de boodschap meekreeg om eerst maar eens uit te zoeken wat het woord ‘leven’ eigenlijk betekent. Ook weigerde hij altijd te spreken van een persoonlijke, antropomorfe god. In plaats daarvan had hij het over ‘de Hemel’ (天; *tian*) als abstract principe dat de kosmos beheerst, maar niets bestuurt.

In bepaalde opzichten kan je Confucius vergelijken met de Griekse filosoof Socrates, die bijna een tijdgenoot van hem was (Socrates was 80 jaar jonger). Ook Socrates was een imponerende figuur en leraar in hart en nieren. Zij leerden hun studenten vooral om de juiste vragen te stellen en zèlf na te denken. **Confucius: “Studeren zonder te denken is verloren tijd. Denken zonder te studeren is gevaarlijk”**. Net als Socrates relativeerde Confucius zijn eigen persoon met veel ironische humor. Beiden lieten zelf geen geschriften na, maar hun uitspraken werden na hun dood door hun leerlingen opgetekend. De uitspraken van Confucius zijn verzameld in een boek, de ‘Lunyu’ 論語(*lúnyǔ*), in het Engels vertaald als *The Analects* en in het Nederlands als *De Gesprekken*².

Het tijdsbestel

In de tijd van Confucius stonden tal van grote en kleine staten elkaar naar het leven. De grote politieke en militaire chaos zorgden bij de bevolking voor veel verwarring en onzekerheid. Deze roerige tijd staat bekend als de ‘Periode van Lente en Herfst’ (春秋時代 *chūnqiū shídài*; 770-475 v.Chr.) en werd gevolgd door de ‘Periode der Strijdende Staten’ (戰國時代 *zhànguó shídài*; 475-221 v.Chr.). Deze twee perioden samen vormen het tijdperk van de Oostelijke Zhou-dynastie (東周朝 *dōng zhōu cháo*; 770-256 v.Chr.). In tegenstelling tot de voorafgaande glorierijke dynastie van de Westelijke Zhou (西周 *xī zhōu*; 1050-772 v.Chr.), was de Oostelijke Zhou een tijdperk van desintegratie en moreel verval. Het rijk vormde niet langer meer een bestuurlijke eenheid, maar werd een verzameling van autonome staten met een hertog aan het hoofd. Confucius werd geboren in het kleine staatje Lu (魯國), dat nu gelegen is in de provincie Shandong.

² Kristofer Schipper. Confucius, De Gesprekken. Atlas Contact. 432 blz. Echter alle in dit artikel genoemde citaten zijn mijn eigen vertalingen.

De naam ‘Periode van Lente en Herfst’ is ontleend aan de ‘Lente- en Herfst Annalen’ (春秋 *chūnqiū*), de hofkroniek waarin in chronologische volgorde alle belangrijke gebeurtenissen in Lu staan beschreven. De kroniek begint bij de stichting van de staat in 722 v.Chr. door hertog Zhou (魯周公), die een broer was van koning Wu 周武王, de grondlegger van de Zhou-dynastie, en de kroniek eindigt in 481 v. Chr. in het 14^e regeringsjaar van hertog Ai (魯哀公).

Levensloop

In zijn jonge jaren, hij was pas begin twintig, werd Confucius aangesteld als beheerder van graan en vee op het landgoed van zijn moeder’s familie. Hij bleek een uitstekende manager te zijn, maar zijn hart ging uit naar studie. Rond zijn dertigste trad hij als tutor in dienst van de machtige clans Ji (季) en Meng (孟), die in Lu de dienst uitmaakten. Hij opende in zijn woonplaats Qufu een school voor de zonen van de Ji familie. Maar heel uniek voor zijn tijd maakte hij zijn school ook toegankelijk voor studenten van buitenaf, ongeacht of ze van rijke of arme afkomst waren. Zo kregen ook arme jongeren de kans om sociaal op te klimmen tot hoge bestuurlijke posities, wat vele van hen ook lukte. De school kan men beschouwen als het eerste voorbeeld van openbaar onderwijs ter wereld en van humanisme in de praktijk.

In Lu werd op gegeven moment de macht gegrepen door de clans Ji, Meng en Shu (叔), die hertog Zhao verjoegen. Confucius, toen 34 jaar oud, vertrok uit protest tegen deze coup naar buurstaat Qi (齊), waar hij adviseur werd van hertog Jing (齊景公) en er opnieuw zijn school begon. Na zeven jaar ballingschap keerde hij terug naar Lu, waar de eens zo machtige Ji en Meng clans nu in hun nadagen verkeerden en hertog Zhou was opgevolgd door hertog Ding (魯定公) Deze werd al gauw opzij gezet door een machtige legercommandant, Yang Hu (陽虎), die Confucius graag in dienst wilde nemen om zijn eigen imago op te poetsen. Maar Confucius weigerde altijd principieel te werken voor een dictator. Nadat Yang Hu 4 jaar later was verjaagd, accepteerde Confucius een aanbod van hertog Ding om gouverneur te worden van het hoofdstedelijk Chundu district

CONFUCIUS (MING-DYNASTIE)

(春渚). Kort daarna werd hij benoemd tot minister van Publieke Werken in Lu en assistent-minister van Justitie. Zijn school zette hij intussen gewoon door.

Maar in 496 v.Chr., hij was 55 jaar oud, ging het helemaal mis. Confucius viel in ongenade bij de edellieden van Lu. De oorzaak was een dramatisch mislukte poging van hem om de staat Lu te pacificeren door volledige ontwapening en het neerhalen van de verdedigingswerken. Dat werd een fiasco. Onder bedreiging van de edellieden vluchtte hij met zijn trouwste studenten, Zilu (子路), Zigong (子貢) en Yan Hui (顏回) naar de westelijke buurstaat Wei (衛). Daar trad hij als bestuursadviseur in dienst van hertog Ling (衛灵公). Maar niet voor lang. Vanwege zijn reputatie als pacifist was hij ook daar niet erg welkom bij de oorloglievende adel en moest hij allerlei publieke vernederingen ondergaan. Hij verkoos het daarom om met zijn gezelschap van studenten van hot naar her te trekken en overal waar hij kwam zijn diensten aan te bieden als freelance politieke en bestuurlijke adviseur en als bemiddelaar bij gewapende conflicten. Het waren echter moeilijke jaren, want de tijdgeest werd gekenmerkt door agressie en machtsstrijd. Er was geen plaats voor zijn pacifistische ideeën. Kenmerkend voor die tijd was dat een andere rondreizende adviseur, generaal Sun Zi (孫子) wel veelgevraagd was. Sun Zi werd geroemd om zijn handboek voor oorlogsstrategieën: ‘De Kunst van het Oorlogvoeren’ (孙子兵法 *sūnzǐ bīngfǎ*).

Pas in 485, hij was toen al 67, gaf hertog Ai ondanks zijn tegenstribbelende edelen Confucius toestemming om naar Lu terug te keren. Hij trad daar weer in dienst van de Ji clan en wijdde zijn laatste levensjaren aan onderwijs en het redigeren van klassieke literatuur en poëzie en van de Lente en Herfst Annalen. Hij overleefde twee van zijn meest geliefde studenten, Yan Hui en Zilu. Een vreselijke klap, die hij nooit echt te boven kwam. Hij stierf in het 16^e regeerjaar van hertog Ai (479 v.Chr.) in Qufu, 73 jaar oud. De studenten die hij achterliet rouwden drie jaar lang, alsof ze hun eigen vader hadden verloren. Zigong rouwde nog drie jaar langer in een hutje dat hij bouwde naast het graf.

Zijn ideeën

Met een ideologie van ethiek en empathie, in plaats van agressie en egoïsme, hoopte Confucius een einde maken aan de alsmaar voortdurende oorlogen. Hij was humanist van het eerste uur. **Confucius: “Binnen de vier zeeën zijn wij allen broeders”**. Hij wees erop dat een heerser zijn onderdanen niet behoort te regeren door middel van straf en repressie, maar door zelf het voorbeeld te geven van deugdzaam en moreel handelen. Volgens hem is bestraffing zinloos, omdat het niet leidt tot schaamtegevoel (cq. geweten). **Confucius: “Door strafwetten zullen mensen misdaden vermijden, maar geen schaamte ontwikkelen. Door deugdzaam bestuur leren mensen schaamte kennen en zichzelf corrigeren”**. Met andere woorden, het schaamtegevoel (geweten) bestaat wel in beginsel, maar dient verder ontwikkeld te worden door middel

van goede voorbeelden. Op analoge manier zou je kunnen zeggen dat iedereen wel kan horen of iets vals of harmonieus klinkt, maar mooie muziek kan je pas waarderen door naar goede voorbeelden te luisteren. Niet verwonderlijk was Confucius een groot liefhebber van muziek en zelf een fervent bespeler van de guqin (古琴), de zevensnarige klassieke luit. Muziek was voor hem taal zonder woorden, een metafoor voor rust, orde en regelmaat.

Het begrip 'xiao' 孝

Alleen rechtschapenheid en moreel gedrag (德 *dé*) kunnen volgens Confucius leiden tot harmonie in de samenleving. Daarentegen zijn egoïsme en winstbejag de oorzaak van politieke en economische crises in de wereld. Het verkrijgen van een harmonieuze samenleving begint volgens hem bij de hoeksteen van de samenleving, namelijk het gezin. Groot belang hechtte hij aan het respect van kinderen tegenover hun ouders. **Respect tegenover de ouder (孝 *xào*)** dient te worden getoond in gedrag en rituelen. Uitvoering van rituelen klinkt ouderwets, maar is het niet. Denk maar bijvoorbeeld aan onze eigen begrafenisrituelen. Het schriftteken voor 'xiao' is samengesteld uit: 𠂇(oud) + 子(zoon) → 孝.

We zien hierin uitgebeeld hoe de zoon zijn ouder ondersteunt door hem op de rug te nemen. 'Xiao' is een confucianistisch kernbegrip, dat de hele Chinese samenleving doordrenkt.

Het begrip 'ren' 仁

De sleutel voor maatschappelijke harmonie ligt volgens Confucius bij **medemenselijkheid (仁 *rén*)**. Hoe revolutionair dat idee was in zijn tijd blijkt wel uit het feit dat het schriftteken voor 'ren' nog niet bestond in het dagelijks gebruik. Het werd samengesteld uit: 人(mens) + 二 (twee) → 仁. Het schriftteken laat aldus zien hoe twee mensen met elkaar een twee-eenheid vormen. Daarmee stelde Confucius het woord 'ren' gelijk aan (naasten)liefde.

Een van de bekendste uitspraken van Confucius luidde: **“Wat je zelf niet wilt dat je wordt aangedaan, doe dat ook een ander niet aan”**. Dit is het zogenaamde principe van wederkerigheid. Meer dan 500 jaar later is dat principe ook in de bijbel verkondigd. **Jesus: “Alles wat je wilt dat mensen voor jou doen, doe dat ook voor hen” (Matteüs 7:12)**. Het verschil met de uitspraak van Confucius zit in het woordje “niet”. Door toevoeging daarvan wordt zijn uitspraak minder een kwestie van zelfbelang als meer een kwestie van ethiek. Dat geldt ook voor de uitspraak over naastenliefde. **Jesus: “Heb uw naaste lief als uzelf” (Matteüs 22: 34-40)**. Dat is net even anders dan de uitspraak van Confucius, die eenvoudig zei: **“Medemenselijkheid is anderen liefhebben”**.

Het begrip 'junzi' 君子

Het derde kernbegrip in het confucianisme is de *moreel hoogstaande mens* (君子 *junzi*). De junzi fungeert als rolmodel voor anderen. Zijn voorbeeld doet anderen volgen, waardoor er maatschappelijke harmonie wordt gecreëerd. De junzi zou je letterlijk kunnen opvatten als '*de voorbeeldige mens*'. Een heerser die zich niet als een junzi gedraagt, althans dat niet probeert, zal zijn mandaat van de Hemel verliezen en dus geen recht meer hebben om over een volk te regeren. Het begrip 'mandaat van de Hemel' en 'junzi' waren als concept al honderden jaren eerder geformuleerd in de vroege Westelijke Zhou-dynastie. Daarom beschouwde Confucius zichzelf meer als doorgever, hoewel hij die concepten drastisch heeft vernieuwd. Zo betekende junzi oorspronkelijk 'zoon van de heerser' (oftewel edelman). Confucius echter definieerde junzi als iemand die onder alle omstandigheden wordt gedreven door medemenselijkheid. Daarmee voegde hij een morele norm toe aan de term edelman.

Als junzi is het niet belangrijk wat je bezit of wat je zegt, maar wat je doet. **Confucius: "Hertog Jing van de staat Qi bezat wel duizend paarden³. Maar toen hij doodging was er niemand die iets prijzenswaardigs over hem kon vertellen. Wat zegt dat?"** En ook: **"De junzi bekommert zich om deugzaamheid. De kleine man bekommert zich om materieel bezit en vraagt om persoonlijke gunsten"**.

In de feodale tijd van Confucius was het nogal boud om te verkondigen dat adel ook edel moest zijn. Maar na Confucius kon geen heerser meer met goed fatsoen zijn gezag ontlenen aan uiterlijk machtsvertoon en materieel bezit, doch uitsluitend aan zijn moreel gedrag. Maar tegelijkertijd legde Confucius de verantwoordelijkheid voor een harmonieuze samenleving niet meer alleen bij de heerser, maar voor het eerst bij alle individuen in die samenleving. Iedereen moest streven naar het ideaalbeeld van de junzi, hoewel de heerser daarin het voortouw moest nemen. .

Studie van woorden

Confucius hechtte grote waarde aan de juiste benaming van woorden en titels. Hij wilde daarmee eenduidigheid scheppen in de bevoegdheden en verantwoordelijkheden, die impliciet aan een maatschappelijke functie zijn verbonden. Een precieze definiëring van bijvoorbeeld het woord 'heerser', 'onderdaan', 'vader' of 'zoon' is volgens hem van essentieel belang, omdat alleen dan ieder zijn maatschappelijke rol op de juiste manier kan vervullen. Zo zei hij in zijn bestuursadvies aan hertog Jing: **"Laat de heerser een heerser zijn, een minister een minister, een vader een vader en een zoon een zoon"**. De heerser kan geen goede heerser zijn als hij niet precies weet wat die term

³ Het bezit van een paard was in die tijd een statussymbool, net als een mooie auto nu. Archeologen hebben in Shandong het massagraf gevonden met ruim 600 paarden, die hertog Jing meenam in zijn dood.

inhoudt. En het is volgens hem zonder meer een rampzalig idee als bijvoorbeeld een heerser het regeren zou overlaten aan een minister of een favoriet familielid. Zo was het in die dagen de gewoonte om in geval van oorlog ook boeren in te zetten als soldaten. Dat gaf keer op keer aanleiding tot vreselijke hongersnood.

Confucius: “Als de dingen niet correct worden benoemd, zijn ze niet te volgen. Als ze niet te volgen zijn, zullen doelen niet worden bereikt”.

De wens om duidelijkheid te scheppen in de communicatie geldt misschien wel speciaal voor de Chinese taal. Dat komt doordat de content van een Chinese karakter meerdere associaties kan omvatten. Kennis van de meerlagige betekenis van woorden vereist de nodige studie, maar is onmisbaar om woorden in hun juiste context te kunnen plaatsen. Mede om die reden hechtte Confucius grote waarde aan onderwijs. Confucius was de eerste taalfilosoof ter wereld. Hij zag als eerste in dat semantische kennis een randvoorwaarde is voor rust en orde in een turbulente en chaotische wereld.

Confucius in de actualiteit

De leer van Confucius is thans actueler dan ooit. Gezien de machtsstrijd en moreel verval in onze tijd is het niet verwonderlijk dat er weer geroepen wordt om een nieuwe wereldorde, die gebaseerd is op morele normen en waarden in plaats van op politieke en religieuze machtswellust en onverholen uitbuiting en winstbejag. Het confucianisme is een universele gedragscode. Je zou het kunnen vergelijken met de *corporate governance code* (Code Tabaksblat), die de overheid in Nederland heeft opgelegd om bankiers en topmanagers in het gareel te houden en meer verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen tegenover de gemeenschap.

In China snakt de bevolking naar een stabiliserende, moralistische ideologie, die een rem kan zetten op de toenemende corruptie en onwelvoegelijk gedrag. De confucianistische normen en waarden zijn nodig, omdat in een land zo groot en divers als China chaos altijd op de loer ligt. We moeten niet vergeten dat het nog geen 50 jaar geleden is dat de Culturele Revolutie (1966-1976) losbarstte en alle humanistische beginselen aan de kant werden gezet. Populistische machtsbeluste opportunisten kunnen plots vanuit het niets opduiken en massahysterie en chaos ontketenen. Daarnaast wordt China bedreigd door tal van andere potentieel destabiliserende factoren, zoals de kwestie van de Oeigoeren in Xinjiang, de allesomvattende corruptie en milieuvervuiling, de onzekerheid in de voedsel- en energievoorziening, de veel te grote exportafhankelijkheid van de economie, de toenemende inkomensongelijkheid, etc. Mensen in China zoeken steeds meer hun toevlucht in de christelijke religie om het spook van de chaos te bezweren, maar er is een product van eigen bodem: het confucianisme.

Confucius voor managers

Hoewel Confucius zelf zijn carrière begon als een succesvol manager, zou hij verbaasd hebben opgekeken als hij hoorde dat zijn gedachtengoed meer dan

2.500 jaar later populaire kost zou worden in moderne management cursussen. Neem bijvoorbeeld het eerdergenoemde belang dat Confucius hechtte aan de juiste benaming der dingen. In termen van modern management wil dat zeggen dat iedereen in een organisatie een specifieke taakomschrijving heeft, waar je niet buiten kan treden zonder de structuur en werkefficiëntie van de organisatie te verstoren. Tegelijkertijd onderstreepte hij dat niemand zich voor anderen moet afsluiten uit hiërarchische overwegingen. **Confucius: “Een wijs man ziet er niet tegenop een ondergeschikte om advies te vragen”**. Met andere woorden, als je advies wilt hebben over tuinieren, vraag dat dan aan een oude tuinman en niet aan de eigenaar van de tuin. **Confucius: “Een goede manager bevordert een man niet om zijn woorden. Hij slaat woorden niet in de wind vanwege de man”**.

Ook het belang dat men tegenwoordig hecht aan bijscholing en loopbaanbegeleiding is niet echt iets nieuws. **Confucius: “Bevorder de kundige en laat de minder kundige leren. Dan zullen ze allen goed voor je werken”**. Een goede manager is volgens hem iemand die: **”Op afstand streng lijkt, van dichtbij aardig is, en in duidelijke, besluitvaardige taal spreekt”**. Hij beveelt aan om mensen te laten meedenken in de organisatie: **“Een goede manager verwacht geen blinde trouw”**. Afwijkende meningen duiden op betrokkenheid en moeten niet bij voorbaat worden uitgesloten, maar juist worden meegenomen in de besluitvorming. Wees niet bang voor kritiek: **“Een heerser die een fout maakt, aarzelt niet om zichzelf te corrigeren”**.

Corruptie en slinkse wegen zijn volgens hem grote boosdoeners, die elke organisatie te gronde kunnen richten. **Confucius: “Maak je geen zorgen over het verkrijgen van een goede positie. Maak je zorgen over de middelen om die positie te bereiken”**. Zakendoen moet voldoen aan ethische standaarden, want alleen dan kun je duurzame resultaten verwachten. **Confucius: “Houd elke kans tot winst behalen tegen het licht van de integriteit”**. En ook: **“Iemand die alleen uit is op winstbejag zal vele vijanden hebben”**.

Van het allergrootste belang is dat een manager vertrouwen geniet. **Confucius: “Als de heerser (cq. manager of bestuurder) vertrouwen geniet dan zullen mensen eerlijk en oprecht tegen hem zijn. Hij zal dan openlijke kritiek niet ervaren als laster”**.

Confucius verering

Hertog Ai bouwde in Qufu een grafmonument voor Confucius, een jaar na diens dood. Daar werd later een

CONFUCIUS TEMPEL IN QUFU, PROVINCIE SHANDONG

tempel aan toegevoegd. Deze tempel werd voor het eerst door de stichter van de Han-dynastie, keizer Gaozu (高祖 256-195 v.Chr.) met een bezoek vereerd. Dat werd een traditie voor de latere Chinese keizers. Geleidelijk zijn er in China in de loop der tijd talloze Confucius tempels (孔廟 *kǒng miào*) verrezen. De tempel in Qufu werd steeds verder uitgebouwd en omvat nu tal van binnenhoven met pilaren versierd met gebeeldhouwde draken. Elk jaar komen duizenden mensen naar de grote ronde grafheuvel in een prachtig oud bos, dat naar verluidt nog door zijn studenten is aangeplant. Het hele complex, inclusief het indrukwekkende familiegoed van Confucius' nazaten staat op de UNESCO lijst van werelderfgoed. Op gezette tijden vinden er opvoeringen plaats van de oude en rituelen en muziek.

Samenvatting

Confucius is in China bekend als 'Leermeester Kong' (孔夫子 *kǒng fūzǐ*). Begin 17^e eeuw is de naam kongfuzi verlatiniseerd tot Confucius door de Jezuiet Matteo Ricci, die werkzaam was aan het keizerlijk hof in Beijing en de Lunyu heeft vertaald in het Latijn. Als humanist en pacifist was Confucius een verlicht revolutionair, een radicale vernieuwer van de feodale tijdgeest. Hij zag in dat de politieke en economische crises in de wereld het gevolg zijn van machtswellust, hebzucht en jaloezie. Dat zijn menselijke oerinstincten, die diep verankerd zitten in onze genen. Daar kunnen we helaas weinig aan veranderen. Gelukkig heeft de mensheid ook verstand en geweten meegekregen. Maar volgens Confucius moet je die wel ontwikkelen door middel van opvoeding en onderwijs. Alleen als wij ons bewust zijn van onze primitieve emoties, zijn wij in staat die te beheersen en tot verantwoord gedrag te komen tegenover de gemeenschap.

Confucius liet zich niet uit over de vraag of de mens inherent goed dan wel inherent slecht is. Het enige wat hij daarover zei was dat de mens sterk geneigd is om zich te laten leiden door rolmodellen op alle maatschappelijke vlakken, van gezinshoofd tot wereldleider. Als elke leidinggevende het voorbeeld geeft hoe men op humaan verantwoordelijke wijze met elkaar omgaat, zal dat een positieve impact hebben om de hele maatschappij. Net zo goed als een uiting van winstbejag en uitbuiting de samenleving negatief zal beïnvloeden. In onze eigen tijd zou je als voorbeeld van een moreel hoogstaande mens (junzi) grote figuren als Gandhi of Nelson Mandela kunnen noemen. Het sleutelwoord is medemenselijkheid, cq. naastenliefde, die wordt gekenmerkt door daden en niet door woorden. **Confucius: “De junzi aarzelt in zijn woorden (over medemenselijkheid). Hij aarzelt niet in zijn daden”.**

Confucius was niet naïef. Hij had een glashelder inzicht in het wezen van de mens. Hij beseftte dat het streven naar het ideaalbeeld van de junzi een levenslang proces is van leren en zelfoverwinning. Hij beseftte ook dat het niet eenvoudig is om mensen uit te leggen waarom ethische normen en waarden noodzakelijk zijn voor een duurzaam functionerende maatschappij. **Confucius: “Men kan de gewone man wel doen volgen, maar niet doen begrijpen”.**

Confucius hield zich verre van de aanbedding van goden, geesten of wat dan ook. Elke vorm van religieus dogmatisme was hem vreemd. **Confucius: “Wijd je aan je *humanitaire* verplichtingen. Respecteer de geesten, maar houd ze op afstand”.** En ook: **“Als we niet eens weten hoe elkaar als mens te respecteren, hoe kunnen we dat dan tegenover de geesten?”**

Het confucianisme is geen religie en als zodanig is het ook geen bron van religieuze conflicten. Het is simpelweg een universele gedragscode, die begint aan de basis bij de vader en moeder van het gezin en ons de weg wijst hoe wij met elkaar meer sociale en politieke stabiliteit in de wereld kunnen brengen.